

כ"ה/אדר/תשע"ז

23/03/2017

לכבוד:

מנהלי מחוזות

מפקחי המחוזות

מחמ"דים

מפקחים כוללים

מנהלי אגפי / מחלקות חינוך ברשויות המקומיות

מנהלי בתי"ס העל יסודיים

מרכזי מקצוע אזרחות בבתי"ס

מורות ומורים לאזרחות

הנדון: חוזר מפמ"ר באזרחות תשע"ז

שלום רב,

חוזר זה מפרט ומאחד את כלל ההנחיות הקיימות והעדכונים לשנה זו אשר פורסמו במהלך החודשים האחרונים ונמצאים באתר מפמ"ר.

לרשותכם [צוות הדרכה](#) רחב היקף, ומגוון הנותן מענה מקצועי בסוגיות שונות ברמה הבית ספרית וברמה המחוזית בכל רחבי הארץ. כל מורה מתבקש/ת להכיר את מדריך/ מדריכת בית הספר ולעמוד עמו/עמה בקשר.

חוזרי המפמ"ר אינם נשלחים בדואר אלא מתפרסמים [באתר מפמ"ר](#) ובאתר המזכירות הפדגוגית. בתקופה הקרובה יעלה בשעה טובה לאוויר אתר המפמ"ר החדש מעודכן. באתר תוכלו למצוא קישורים לכל נושאי החוזר, המלצות להעשרה פדגוגית, קישורים לספרים ואתרים מומלצים, ועדכון שוטף במהלך השנה.

אנו מאחלים לכולכם ברכה והצלחה בעבודתכם,

שנה טובה,

יעל גוראון

מפמ"ר אזרחות

האדי חמדאן

מוביל מגזר דרוזי

ווליד חוש

מוביל מגזר ערבי ובדואי

בלהה גליקסברג

מפמ"ר היסטוריה ומפ"א

אזרחות בחמ"ד

תוכן

1. תוכנית הלימודים.....	3
א. הוראת אזרחות בחטיבת הביניים.....	3
ב. הוראת אזרחות בחטיבה העליונה.....	4
ג. הערכה חלופית בית ספרית- מטלת ביצוע.....	5
ד. עולים חדשים.....	7
ה. השכלה כללית.....	9
ו. הערכה חלופית.....	9
תמ"ר וחלוצי הערכה- תכניות הממירות היבחנות בהיקף של 2 יח"ל.....	9
ז. עבודות גמר באזרחות.....	14
ח. הרחבה/ הגבר 5 יח"ל באזרחות.....	15
2. בחינות הבגרות קיץ תשע"ו- חורף תשע"ז.....	16
א. נושאים מחייבים- כלי עזר- לתלמידים אינטרניים ואקסטרניים.....	16
ב. מחוון מושגי יסוד- כלי עזר למורה.....	16
ג. משך הבחינה.....	17
ד. מבנה הבחינה החיצונית 80% (השאלון זהה לתלמידים אינטרניים ואקסטרניים).....	17
ה. הנחיות למבחן מותאם 80% באזרחות.....	18
ו. מבחן מותאם לעולים חדשים (אינטרניים ואקסטרניים).....	18
ז. הנחיות לביצוע לבחינות בעל-פה לתלמידים בעלי לקויות למידה.....	19
ח. הרשמה למאגר מומחים לצורך בחינת תלמידים בעלי התאמות.....	20
3. פיתוח מקצועי.....	20
א. רישיון הוראה.....	20
ב. פיתוח מקצועי- השתלמויות.....	21

העתקים:

ד"ר משה וינשטוק, יושב ראש המזכירות פדגוגית.
גבי דליה פניג, מ"מ יו"ר המזכירות הפדגוגית ומנהלת אגף אי לפיתוח פדגוגי
ד"ר אברהם ליפשיץ, ראש מינהל החמ"ד
מר עבדאללה חטיב, מנהל אגף החינוך לערבים
גבי איה חיראדין, ממונה על החינוך הדרוזי
ד"ר מוחמד אלהיב ממונה על החינוך הבדואי
גבי אלירז קראוס, מנהלת אגף חברה ורוח המזכירות הפדגוגית
גבי דסי בארי, מנהלת האגף לחינוך עי"ס
מר דויד גל, מ"מ מנהל אגף הבחינות

1. תוכנית הלימודים

א. הוראת אזרחות בחטיבת הביניים

תכנית הלימודים באזרחות היא תכנית משותפת למערכת החינוך על מגזריה: הממלכתית, הממלכתית דתי, הערבי והדרוזי. התכנית מבוססת על הדגשת המשותף לכל מרכיבי החברה הישראלית ועל ההכרה בייחודן של הקבוצות החברתיות השונות.

במסגרת הלמידה המשמעותית תכנית הלימודים המותאמת לחט"ב מכילה שני מרכיבים; נושאי ליבה ויחידות העמקה.

ההמלצה המרכזית היא ליצור בכיתה ט' **למידה מבוססת התנסות**, כזו שתהיה רלוונטית לחיי התלמידים, אקטואלית, מחזקת מעורבות, ומקנה כלים להתבוננות ופעולה במדינה ובחברה.

המלצת הפיקוח היא להקדיש לנושאי ליבה - 42 שעות הוראה ולנושאי הרחבה והעמקה - 18 שעות.

i. חובת הוראה:

החל משנת תשס"ט מחויבים כל תלמידי כיתות ט' ללמוד אזרחות בהיקף של שיעורים שבועיים

(לימודי חובה, כפי שפורסם בחוזר המנכ"ל תשס"ט/8 (א) סעיף 36-1.3: תכנית היסוד (הליבה) לחטיבות הביניים בחינוך העל-יסודי.

החל משנת הלימודים תשע"ה הוחלט לקיים למידה משמעותית בכל מקצוע ולהרחיב את

השימוש בחלופות בלמידה והערכה. על כן, חלה חובה על כל בתי הספר ללמד בכיתה ט' יחידת העמקה ולקיים הערכה חלופית במקום מבחן מפמ"ר שהונהג בעבר. אין צורך להירשם מראש ליחידת העמקה שבית הספר בחר. לקראת סוף שנת הלימודים ייערך **מדגם** בין כל בתי הספר. בבתי הספר שיעלו במדגם יתבקשו המורים לשלוח לפיקוח להוראת האזרחות תיעוד של- 2 דוגמאות להערכה החלופית/ תוצרים שהתקיימו בבית הספר. הודעות לבתי הספר שיעלו במדגם ישלחו בחודש מאי בליווי הנחיות נוספות.

בחירת הנושאים של יחידת העמקה היא על פי שיקולי הדעת של המורים, בהתאם להרכב

ההטרוגני של תלמידי חטיבת הביניים ובהתאמה למאפייני בית הספר.

בחירת הנושאים נעשית באחד משני מסלולים:

1. בחירה באחת מיחידות העמקה המוצעות על ידי הפיקוח.

2. פיתוח יחידת העמקה בית ספרית, בהתאם לנושאים ולהוראות המופיעים בתוכנית הלימודים המותאמת לחט"ב ובתיאום עם המדריכה/ המדריך הבית ספרי.

ii. ספרי הלימוד המאושרים בחט"ב:

1. אזרחות במדינת ישראל – דוד שחר

2. ערכים ואזרחים- מכון ון- ליר

3. מסע אל הדמוקרטיה הישראלית – ת"ל

4. ישראל דמוקרטית – אבינועם גרנות

מורה המלמד על פי אחד משני הספרים האחרונים ברשימה, מחויב להשלים את החסר מתוך [מסמך העדכונים](#) ובו עדכונים, הבהרות ותיקונים נדרשים לספרים אלו.

ב. הוראת אזרחות בחטיבה העליונה

i. תוכנית הלימודים לתלמידים המתחילים את לימודיהם בכיתה י' החל משנה"ל תשע"ה

החל משנת תשע"ה [תכנית הלימודים המותאמת](#) כוללת שלושה מרכיבים להערכה:

1. נושאי ליבה ואשכולות בחירה [להיבחנות חיצונית](#).

לתשומת לבכם בבחינה החיצונית החל מקיץ תשע"ח התלמידים יתבקשו לענות על שאלת עמדה אחת חובה (מתוך שתיים) ועל שאלת חצי אירוע אחת (מתוך שלוש).

2. נושאים (צבועים בירוק) להרחבה והעמקה הנעשית על פי שיקולי הדעת של המורים ובהתאם למאפייני בית הספר.

3. [מטלת ביצוע להערכה בית ספרית](#)

ii. ספרי הלימוד המאושרים לחטיבה עליונה:

1. ישראל מדינה יהודית ודמוקרטית/ דר' דוד שחר, הוצאת כנרת, זמורה-ביתן.

2. להיות אזרחים בישראל – במדינה יהודית ודמוקרטית/ ורדה אשכנזי, בלהה אלפרסון, תמיר דובי, דנה שטרקמן, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית תשע"ו.

3. משטר ופוליטיקה בישראל – יסודות האזרחות/ אברהם דיסקין, הוצאת מגי.

4. להיות אזרחים בישראל/ חנה אדן, ורדה אשכנזי, בלהה אלפרסון, הוצאת מעלות. ההוראה באמצעות ספר הלימוד "להיות אזרחים בישראל" תעשה תוך שילוב של חומרי הלימוד המעודכנים כפי שפורסמו באתר המפמ"ר ובחוברת מהדורת ניסוי תשע"ג 2012, בהוצאת מעלות.
הספר מאושר להוראה עד סוף שנת הלימודים תשע"ז בלבד.

לתשומת לבכם- אם יש תכנים מחייבים לבחינה החיצונית אשר אינם מופיעים או אינם מעודכנים בספר הלימוד בו הנכם משתמשים, יש להשלימם מתוך פרסומי הפיקוח הנמצאים באתר מפמ"ר ולהביאם לידיעת התלמידים.

ג. הערכה חלופית בית ספרית- מטלת ביצוע

ההערכה הבית ספרית באזרחות היא מטלת הביצוע. ניתן לבנות מטלת ביצוע על כל אחד מהנושאים בתוכנית הלימודים. **מטלת הביצוע** מבוססת על יסודות המקצוע ולכן ניתן להוביל תלמידים לכתובת מטלת ביצוע החל מאמצע השנה הראשונה להוראת אזרחות לבגרות. **משקלה של מטלת הביצוע באזרחות הוא 20% ומשקל ההערכה החיצונית הוא 80%**. מטלת הביצוע באזרחות היא הזדמנות מיוחדת ללמידה משמעותית. ה"אני מאמין" החינוכי- ערכי על פיו נבנתה מטלת הביצוע רואה במטלה כלי שיעזור לתלמידים להבין את מקומם ותפקידם כאזרחים במדינה ובחברה, להלן מטרות התהליך הלימודי-חינוכי של מטלת הביצוע:

- ✓ הבנת המציאות החברתית והפוליטית;
- ✓ הכרה בכך שבמדינת ישראל ישנן בעיות אזרחיות הנובעות מסיבות שונות.
- ✓ הבנת כללי המשחק הדמוקרטיים וחשיבות ערך המעורבות האזרחית; הבנה כי כאזרחים במדינה הדמוקרטית זכותם ואף חובתם להיות מודעים לבעיות, להצביע ולהתריע עליהן, ולנסות להביא לפתרון בדרכים שונות, לגיטימיות.
- ✓ הכרה בזכותו של כל אזרח וזכותה של כל אזרחית, לפקח על פעולות השלטון, לבקרו ולפעול על מנת לשפר את החיים במדינה.
- ✓ הבנת נתיבים לשיפור המציאות; הכרת תפקידיהם של רשויות השלטון וגופים ציבוריים שונים והבנת האופן שבו ניתן להיעזר בהם לשיפור המציאות האזרחית.

מטלת הביצוע באזרחות מושתתת על ארבע אבני יסוד הכרחיות: אקטיביות לימודית ואזרחית, לימוד סוגיה/ בעיה אזרחית על היבטיה השונים ואיתור פתרון, כתיבת עבודה ועבודת צוות.

iii. מחווון מטלת הביצוע

בשנת הלימודים תשע"ו פרסמנו להערותיכם מחווון מעודכן של מטלת הביצוע באזרחות (20%). מחווון זה הוא תוצר של תהליך משתף שבו בתוך דיונים במעגלים הולכים ומתרחבים גיבשנו את מסקנות הבקרה מן השנים האחרונות.

תהליך החשיבה הוביל אותנו ליצירת שני דגשים מרכזיים:

1. הרחבת האוטונומיה לעיצוב מטלת הביצוע והמחווון הבית ספרי למורי בית הספר.
2. הדגשת ארבעת מרכיבי היסוד של מטלת הביצוע כך שהמחווון יתייחס בצורה ברורה **לתהליך עבודת הצוות** של התלמידים **ולביצוע התוצר בפועל** כמו גם **להצגת הבעיה האזרחית** שנבחרה **ולעבודה הכתובה**.

קישור למחווון המחודש למטלת הביצוע מופיע באתר מפמ"ר. המחווון הוא מחווון גנרי המתאים לכל סוגי מטלות הביצוע: מטלת ביצוע קלאסית, מטלת ביצוע משותפת, מטלת ביצוע למעורבות חברתית, מטלת ביצוע לכתיבת נייר עמדה, מטלת ביצוע לפרקטיקום של ארגון, מטלת ביצוע המוניטור המקומי, תלקיט אזרחות.

לתשומת לבכם: בתחילת תהליך העבודה חובה לחלק לתלמידים את המחווון על פיו יוערכו, ולצרפו בסיום התהליך כנספח או בדף נפרד למטלת הביצוע לקראת בקרה.

במהלך תשע"ז מדריכי בתי הספר יכירו בפגישות עם צוותי המורים את המחווונים לפיהם עובדים המורים ואת שיקולי הדעת שהובילו ליצירתם. לפי צורך תיערך הדרכת עמיתים בהתייחס לעבודות השמורות בבית הספר מן השנה שעברה.

מורים המעוניינים להוביל מטלת ביצוע מסוג מוניטור מקומי מוזמנים להיעזר בחומרים שפותחו לשם כך במרכז להעצמת האזרח תשלום על בדיקת מטלת הביצוע יתאפשר אך ורק למורים הרשומים במאגר הבודקים במרב"ד. הנחיות להרשמה למאגר בהמשך של חוזר זה בחלק 2 סעיף ח'.

iv. בקרה

כמדי שנה, מטלות הביצוע צריכות להיות בדוקות ומוכנות לבקרה עד יום העצמאות. מועד זה חל השנה בתאריך: **יום שלישי ו אייר 2 במאי 2017**.

לתשומת לבכם:

הבקרה תיערך בבתי הספר באחד משני מועדים:

מועד ראשון: יום שלישי 16/5/17 כ' באייר, מועד שני: יום שלישי 23/5/17 כ"ז באייר
עד יום א' 23/4/2017 כ"ג בניסן תשע"ו תשלח הודעה מאגף בחינות והפיקוח על בקרה. ההודעה
תישלח לבית הספר בדואר אלקטרוני ובתוכה טופס מקוון למנהל בית הספר ואפשרות לבחירת
המועד המתאים לבית הספר.

ההודעה תגובה בשיחה טלפונית של המדריך הבית ספרי לרכז המקצוע.

בתי הספר מחויבים להעביר את כל הנדרש לבקרה עד ליום א' ה-9/5/16 י"ג באייר תשע"ו.
במידה ולוח הבחינות של קיץ תשע"ז יחייב שינוי במועדי הבקרה נודיע על כך באגרת למורים.
ציוני ההערכה החלופית באזרחות ידווחו למרב"ד לא יאוחר מה-20/6/2017 כ"ו סיוון התשע"ז.

ד. עולים חדשים

החל מקיץ תשע"ז תכני הלימוד של העולים החדשים נגזרים מתוך תכני הלימוד של תכנית
הלימודים המעודכנת תשע"א. התכנים מופיעים [בכלי עזר לעולים החדשים](#) הדומה לכלי העזר של
התוכנית הכללית- אם כי בהיקף קטן יותר של נושאים להיבחנות.

בהתאם לרפורמת הלמידה המשמעותית החל מקיץ תשע"ו בחינת העולים מהווה 80% ואילו
מטלת ביצוע לעולים החדשים מהווה 20%.

i. הנחיות לבחינה לחורף תשע"ז נמצאות [בתוכנית העולים באתר מפמ"ר](#):

✓ תכני הלימוד המחייבים לחורף תשע"ז

✓ דוגמא של בחינה לעולים החדשים 80% חורף תשע"ז.

✓ דוגמא של בחינה לתלמידים אקסטרניים ולנבחני משנה המהווה 20% חורף תשע"ז.

✓ הנחיות לכתובת מטלת ביצוע לעולים חדשים.

כנהוג תתבצע בקרה גם על מטלות הביצוע לעולים. מטלות הביצוע צריכות להיות בדוקות ומוכנות
לבקרה עד יום העצמאות. מועד זה חל השנה בתאריך: **יום שלישי ו אייר 2 במאי 2017.**

המורים המלמדים תלמידים עולים ואינם מכירים את מטלת הביצוע שנהוגה באזרחות
מתבקשים להכיר את כלל ההנחיות למטלת הביצוע המופיעות בחוזר זה החלות גם על מטלות
הביצוע לעולים החדשים.

לתשומת לבכם: תלמידים עולים חדשים שבוחרים לגשת לתוכנית הרגילה חייבים להגיש מטלת ביצוע. תלמידים אלו זכאים לקבל את **נקודות הבונוס בבחינה בלבד** בהתאם למפורט בחוזר מפמ"ר. **כתיבת מטלת ביצוע אינה מזכה את התלמיד בנקודות בונוס נוספות.**

ii. ספרי הלימוד וחומרי הוראה:

ספרי הלימוד:

אזרחות – האתגר / ניסן נווה/ הוצאת מט"ח.

עד להוצאת חומרי הוראה מלאים ומתאימים נוספו בבחינת העולים קיץ תשע"ז חורף תשע"ח מספר הפניות לספר הלימוד להיות אזרחים בישראל – במדינה יהודית ודמוקרטית/ ורדה אשכנזי, בלהה אלפרסון, תמיר דובי, דנה שטרקמן, משרד החינוך, המזכירות הפדגוגית תשע"ו.

חומרי הוראה נוספים מומלצים: ניתן להיעזר ולהעשיר את הלמידה, בספרי הלימוד המופיעים בחוזר זה המאושרים להוראה בחטיבה העליונה, כמו גם בספרי הלימוד המאושרים להוראה בחטיבת הביניים. חומרי העשרה נוספים נמצאים באתר מט"ח לעולים חדשים ומבוססים על תכנית הפיילוט שהתקיימה עד קיץ תשע"ו. חומרי ההוראה ברובם מתאימים לכלי העזר לעולים החדשים וניתן להיעזר בהם להעשרת הלמידה [.b-olim.cet.ac.il](http://b-olim.cet.ac.il)

iii. נושאים לבחינת הבגרות לעולים החדשים 80% אקסטרונייז אינטרנייז ולבחינת הבגרות

20% לתלמידים אקסטרונייז ולנבחני משנה קיץ תשע"ז

הנושאים לבחינת הבגרות מופיעים [בכלי העזר לעולים החדשים](#).

לעניין תוספת הניקוד בבחינה חל שינוי המופיע [בחוזר מנכ"ל](#). (החוזר אינו חל על תלמידי י"א-י"ב בשנה"ל התשע"ה, על תלמידי י"ב בהתשע"ו ועל תלמידים שקיבלו עד שנה"ל התשע"ד (כולל)- סטטוס היבחנות של "עולה חדש" או "עולה ותיק").

iv. מבנה בחינת הבגרות 80% לעולים חדשים קיץ תשע"ז:

הפרקים בבחינה:

פרק ראשון: שלוש שאלות הכוללות 3 סעיפים כל אחת (על התלמיד לבחור שתי שאלות מתוך השלוש).

- בשונה משנים קודמות חל שינוי בפרק זה של הבחינה- שאלות 1 ו-2 נשארות כבעבר, שאלה 3 – סעיפים א' ו' ב' כבעבר, סעיף ג' תהיה שאלת אירוע (12 נקודות)
- פרק שני:** שאלות ידע פשוט (על התלמיד לבחור שלוש מתוך חמש שאלות).
- סה"כ על התלמיד להשיב על 5 שאלות מתוך 8 שאלות הבחינה, בהתאם להנחיות בכל פרק.
- דוגמא לבחינה** במודל זה נמצאת באתר מפמ"ר.

v. מבנה בחינת הבגרות 20% לעולים חדשים אקסטרניים ונבחני משנה קיץ תשע"ז:

פרק אחד: שלוש מבין השאלות 5-1. לכל שאלה 33 נקודות ושליש.

ה. השכלה כללית

החל משנה"ל תשע"ה חלה בחטיבה העליונה חובת למידת מקצועות להשכלה כללית- תנאי לזכאות לתעודת בגרות.

המורים לאזרחות מוזמנים להכיר וללמד במסגרת השכלה כללית את: **אתגר הרווחה בישראל**

יחידות נוספות נמצאות באתר **המטה לחינוך אזרחי וחיים משותפים**

ו. הערכה חלופית

תמ"ר וחלוצי הערכה- תכניות הממירות היבחנות בהיקף של 2 יח"ל

במקצוע האזרחות קיימות שתי מסגרות מרכזיות המפעילות תכניות הוראה-למידה-הערכה המאפשרות להמיר את תכנית הלימודים באזרחות בהיקף של 2 יח"ל (גם היבחנות וגם מטלת ביצוע).

שתי המסגרות מבוססות על תכנית הלימודים (תכנים ומיומנויות), אך מאפשרות דגשים נוספים ודרכי הערכה חלופיות.

1. תכנית תמ"ר

התכנית פועלת במסגרת המזכירות הפדגוגית.

במסגרת תכנית זו קיימים שלושה מסלולים:

מסלול חקר, מסלול מיזם חקר ומסלול "לומד עצמאי"

i. מסלול חקר:

במסלול זה מושם דגש על הקניית מיומנויות חקר. בנוסף לתכנים רוכשים התלמידים מיומנויות חקר בסיסיות וכותבים עבודת חקר בהיקף של 1 יח"ל, שמוערכת גם ע"י בוחן חיצוני. בנוסף הם נבחנים בבחינה בית-ספרית באישור מפמ"ר, הכוללת את נושאי הלימוד ומיומנויות חקר שנקבעו מראש ע"י הפיקוח.

בתכנית השתתפו בתשע"ו כשלושים בתי"ס. ניתן להכיר את [תוכנית החקר](#) באתר.

הצטרפות לתכנית טעונה אישור מראש של הפיקוח על לימודי האזרחות ומחייבת הדרכה צמודה והשתתפות בהשתלמות ייעודית לחקר באזרחות.

ii. מסלול מיזם-חקר

במסלול זה מושם דגש על הקניית מיומנויות חקר ומיומנויות של מעורבות ועשייה אזרחית-חברתית (התמודדות עם בעיות אזרחיות וביצוע תוצרים אזרחיים). במסגרת התכנית רוכשים התלמידים מיומנויות אלה וכותבים מיזם-חקר בהיקף של 1 יח"ל, שמוערך גם ע"י בוחן חיצוני. בנוסף הם נבחנים בבחינת מפמ"ר, הכוללת את נושאי הלימוד, מיומנויות חקר ומיומנויות הקשורות לביצוע תוצרים אזרחיים כפי שהוגדרו מראש ע"י הפיקוח.

ניתן להכיר את תוכנית [מיזם החקר](#) באתר.

השתתפות בתכנית טעונה אישור מראש של הפיקוח על לימודי האזרחות ומחייבת הדרכה צמודה והשתתפות בהשתלמות ייעודית למיזם-חקר באזרחות.

iii. מסלול "לומד עצמאי"

מסלול זה מבקש להקנות ולטפח את מיומנויות התלמיד כלומד עצמאי. התכנית, הנמשכת על פני שנתיים, הינה בעלת שני מרכיבים - מרכיב אחיד לכל בתי"ס ומרכיב משתנה. המרכיב האחיד, הנעשה בשנה הראשונה, מוערך בבחינת מפמ"ר חיצונית, שבה יינתן דגש בצד הידע גם על מיומנויות 'לומד עצמאי' באזרחות, בכלל זאת, ניתוח מקורות חקיקתיים ומשפטיים, ניתוח ביקורתי של מקורות תקשורתיים, וניתוח אזרחי מורכב של המציאות האקטואלית. דגשי הבחינה בתחום המיומנות והידע יעצבו את ההוראה בכיתות בשנה הראשונה ואמורים לשקף את תהליך הלמידה של התלמידים. המבחן נכתב ע"י הפיקוח ומועבר באופן אחיד באותו יום לכל תלמידי התוכנית. מורי הכיתה בודקים את המבחן ומעבירים את ציוני הבחינה ומדגם של שלוש בחינות למדריך בית הספר.

המרכיב הנוסף בתכנית, הנעשה בשנה השנייה, הינו מרכיב ייחודי-בית ספרי, שבו בוחרים המורים, בליווי המדריך, הן את הנושאים והן את המיומנויות של התלמיד 'כלומד עצמאי' בהם יבקשו להעמיק. הבחירה תאפשר ביטוי ייחודי המתחשב ברצונו והעדפותיו המקצועיות של המורה, באופי התלמידים, ובדגשיו הייחודיים של בית הספר. מטלות ההערכה של שנה ב', שיבטאו את הלמידה הייחודית, יוערכו הן על ידי המורה, והן על ידי הערכה חיצונית ויהוו את יחידת הלימוד השנייה. ניתן להכיר את תוכנית "לומד עצמאי" באתר.

השתתפות בתכנית טעונה אישור מראש של הפיקוח על לימודי האזרחות, ומחייבת הדרכה צמודה, והשתתפות בהשתלמות ייעודית ל"לומד עצמאי" באזרחות.

צוות מדריכי תוכנית תמ"ר:

רוחמה וילשטיין- רכזת הערכה חלופית באזרחות 0523319812 Wilstein.hr@gmail.com

שאדי הייב- מדריך לחקר במגזר הערבי 0502712304 shadi2@walla.com

וורוד סבא- מדריכה לחקר במגזר הערבי 0526547998 wsabbah10@yahoo.com

תמיר לוי-סבג- מדריך לחקר ולמיזם החקר במגזר היהודי 0504551477 levyt10@walla.com

אריק פרידמן- מדריך לתכנית "לומד עצמאי" 0524588499 friedman.arik@gmail.com

תוכנית תמ"ר באזרחות תשע"ז – תשע"ח

שנה א

הערות	לומד עצמאי	מיזם חקר	חקר	התכנית:		
	ע"פ מסמך הלימה תמ"ר	ע"פ מסמך הלימה תמ"ר	ע"פ מסמך הלימה תמ"ר	נושאים		
	מיומנויות וערכים של לומד עצמאי עיסוק בסוגיות ערכיות ובעיות אזרחיות	מיומנויות חקר ומיומנויות איתור וניתוח סוגיות ערכיות ובעיות אזרחיות	מיומנויות חקר	מיומנויות וערכים		
	מבחן מפמ"ר הכולל נושאי לימוד, מיומנויות של לומד עצמאי שיפורטו מראש. הציון טעון אישור הפיקוח לאחר דגימה	מבחן מפמ"ר הכולל נושאי לימוד, מיומנויות חקר ומיומנויות איתור וניתוח בעיות אזרחיות. הציון טעון אישור הפיקוח לאחר דגימה	מבחן בי"ס באישור הפיקוח הכולל נושאי לימוד, ומיומנויות חקר. הציון טעון אישור הפיקוח לאחר דגימה	איך?	מרכיב ראשון	דרכי הערכה
	מועד בחינת הבגרות באזרחות באותה שנה	מועד בחינת הבגרות באזרחות באותה שנה	לא יאוחר מ- 30.12 של שנה ב'	מתי?		
	35%	35%	35%	משקל		
	המורה מעריך את הבחינות, שולח מדגם לאישור המדריכ/ה לקבלת אישור סופי לציונים	המורה מעריך את הבחינות, שולח מדגם לאישור המדריכ/ה לקבלת אישור סופי לציונים	המורה כותב ומעריך את הבחינות, שולח מדגם לאישור המדריכ/ה לקבלת אישור סופי לציונים	מי?		
	הערכה פנימית של מטלות לומד עצמאי בליווי הפיקוח	הערכה פנימית של משימות חקר וביצוע בליווי הפיקוח	הערכה פנימית של משימות חקר בליווי הפיקוח	איך?	מרכיב שני	
	במהלך השנה	במהלך השנה	במהלך השנה	מתי?		
	15%	15%	15%	משקל		
	המורה	המורה	המורה	מי?		

שנה ב

הערות	לומד עצמאי	מיזם חקר	חקר	התכנית:		
	העמקה נושאים באישור הפיקוח	בעיה אזרחית	העמקה באחד הנושאים	נושאים		
	מיומנויות לומד עצמאי וערכים לפי בחירת ביה"ס באישור הפיקוח	מיומנויות חקר וביצוע + פרזנטציה	מיומנויות חקר + רפלקציה	מיומנויות וערכים		
	מטלת הערכה ע"פ בחירת בי"ס בליווי הפיקוח	תהליך כתיבת מיזם חקר ע"פ מחוון	עבודת חקר ע"פ מחוון ולאחר אישור הצעת עבודה	איך?	מרכיב ראשון	דרכי הערכה
	עד חודש לפני בחירת הבגרות	עד חודש לפני בחינת הבגרות	עד חודש לפני בחינת הבגרות	מתי?		
	30%	20%	20%	משקל		
	המורה	המורה	המורה	מי?		
	הערכה חיצונית של התהליך ושל העבודה (כולל מפגש של מעריך-תלמידים)	הערכה חיצונית של התהליך ושל העבודה (כולל מפגש של מעריך-תלמידים)	הערכה חיצונית של העבודה	איך?	מרכיב שני	
	סוף שנה ב'	סוף שנה ב'	סוף שנה ב'	מתי?		
	20%	30%	30%	משקל		
	מעריך חיצוני	מעריך חיצוני	מעריך חיצוני	מי?		

2. תכנית "חלוצי הערכה"

התכנית פועלת במסגרת המנהל הפדגוגי.
במסגרת תכנית הלמידה המשמעותית, בתי"ס יכולים להציע תכנית לימודים חלופית בהיקף של 2 יח"ל הכוללת הערכה חלופית מתאימה.

התכנית מבוססת על תכנית הלימודים באזרחות, עם דגשים על ערכים, מיומנויות למידה ואסטרטגיות הוראה, המקדמים למידה משמעותית, ייחודיים לביה"ס ומותאמים לתלמידים. ההצטרפות לתכנית טעונה אישור של ועדת היגוי מטעם המנהל הפדגוגי, ע"פ קריטריונים שנקבעו לכלל מקצועות הלימוד ומותנית באישור הפיקוח על האזרחות. ניתן להכיר את [תוכנית חלוצי הערכה](#) באתר המינהל הפדגוגי.

המדריכים בתכנית:

רוחמה וילשטיין: רכזת הערכה חלופית באזרחות 0523319812 Wilstein.hr@gmail.com

נעמה סורקיס-קוניץ: מדריכה לחלוצי הערכה - 0526176641 naamask@gmail.com

אריק פרידמן: מדריך חלוצי הערכה ותכנית "לומד עצמאי" 0524588499 friedman.arik@gmail.com

ז. עבודות גמר באזרחות

עבודת הגמר באזרחות היא עבודה מחקרית – מדעית, אותה מכינים תלמידים המבקשים להרחיב ולהעמיק את ידיעותיהם בתחומים השונים של המקצוע ולהתנסות בתהליכי המחקר האופייניים להם - אם בעבודה מחקרית-כמותית, או בעבודת עיונית-תיאורטית (זאת בנוסף ליחידות החובה).

מכיוון שמקצוע האזרחות שואב מדיסציפלינות שונות (מדעי המדינה, משפטים, סוציולוגיה, פילוסופיה וכו') יש להתאים את סוג העבודה לנושא ולשאלת החקר.

הכנת העבודה והמחקר מאפשרים לתלמידים היכרות מקרוב של תחום-מדעי זה, ושל דרכי העבודה והמחקר המיוחדים אותו.

עבודת הגמר היא עבודה עצמית, אותה מכין תלמיד בהנחייתו של מנחה חוקר, מומחה לנושא ולתחום בו התלמיד מבקש לעסוק.

הכנת עבודת הגמר, כסוג מיוחד של בחינת בגרות, חייבת להיות עפ"י הכללים וההנחיות להכנת

עבודת גמר כפי שמופיעים [באתר הפיקוח על עבודות-הגמר](#)

ח. הרחבה/ הגבר 5 יח"ל באזרחות

מזה מספר שנים קיימת אפשרות ללימודי אזרחות בהיקף 5 יחידות לימוד. מגמת אזרחות תורמת להנהגה ערכית של בני הנוער ולחינוך אזרחי. תכני ההוראה מטפחים חשיבה ביקורתית, אחריות ציבורית ורגישות חברתית. תלמידי המגמות משתתפים גם בפעילויות ייחודיות.

מבנה הלימודים במגמה החל מקיץ תשע"ז:

2 יחידות חובה (כמו לכלל התלמידים), 2 יחידות עיוניות- 70% מהציון הסופי- 35% לכל יחידה. מתוכן: יחידה אחת בנושא מדיניות כלכלית חברתית בישראל- הערכה חיצונית לכל תלמידי המגמה- מבחן מפמ"ר. יחידה אחת להערכה פנימית מבין 2 הנושאים הבאים: דת, חברה ומדינה; הערבים והדרוזים בישראל. כל בית ספר בוחר איזה נושא ללמד. מבחן המפמ"ר של יחידת ההגבר "חברה וכלכלה". יתקיים השנה ב- 20/4/17 כ"ד ניסן התשע"ז. יחידה נוספת היא יחידה של מיזם- עבודת חקר מעשית, מטלת ביצוע מורחבת- שערכה 30% מהציון הסופי: העבודה מתבצעת בקבוצות ויכולה לעסוק בכל אחד מהנושאים הנלמדים במסגרת יחידות החובה. המורים המלמדים במגמות האזרחות עוברים השתלמות בנושא זה במשך השנה.

כיתות ייחודיות:

בירושלים פועלת מגמה על-אזורית לאזרחות. המגמה מיועדת לתלמידים מכל זרמי החינוך – ממלכתי, ממלכתי דתי וממלכתי ערבי, ומלמדים בה מורים משלושת הזרמים הללו. התכנית כוללת 3 יח"ל: חברה וכלכלה – דגש על המצב בעיר ירושלים, הערבים בישראל – דגש על המצב בירושלים, כתיבת מיזם – התמקדות בבעיות אזרחיות בירושלים.

לפרטים והרשמה: רוחמה וילשטיין vruhama@Jerusalem.muni.il

בשנה"ל תשע"ה נפתחה לראשונה כיתה וירטואלית ללימודי יחידות ההגבר באזרחות המיועדת לתלמידים מכל רחבי הארץ. הכיתה מופעלת בתיכון הווירטואלי של משרד החינוך ומט"ח. הלימודים בכיתה מתקיימים בלמידה סינכרונית וא-סינכרונית שבועית, וכן במספר מפגשים פנים-אל-פנים במהלך השנה. פרטים אודות הרשמה לשנת הלימודים תשע"ז ניתן [למצוא כאן](#).

המעוניינים להצטרף לתוכנית בשנה הבאה מוזמנים לפנות למדריכה הארצית המרכזת נושא זה:

צאלה שחם, tseela74@gmail.com

2. בחינות הבגרות קיץ תשע"ו- חורף תשע"ז

א. נושאים מחייבים- כלי עזר- לתלמידים אינטרניים ואקסטרניים

נושאי הלימוד המחייבים להיבחנות בקיץ תשע"ז- חורף תשע"ח מפורטים [בכלי העזר](#) ונגזרים [מתוכנית ההלימה של תוכנית הלימודים תשע"א](#).

הוראת [האשכולות](#) המופיעים בכלי העזר תסתמך על חומרי הלימוד הקיימים בספרי הלימוד. הבהרות בנושא האשכולות במענה לשאלות המורים, תפורסמנה במידת הצורך, בהודעת מפמ"ר נפרדת.

ההמלצות וההנחיות לכתיבת תשובות מלאות בבחינה מופיעות בחוזר זה [בנספח 2](#) דגשים נוספים להוראה, לאור ההיבחנות בקיץ תשע"ו, יינתנו במפגשי המפמ"ר האזוריים בתחילת שנת הלימודים, ובמפגשים עם צוות ההדרכה בבתי הספר.

נושאי הלימוד ודרכי היבחנות [לתלמידים אקסטרניים ולנבחני משנה](#) - 20% מפורטים באתר מפמ"ר.

לתשומת לבכם: החל מקיץ תשע"ח התלמידים יתבקשו לענות על שאלת עמדה אחת חובה (מתוך שתיים) ועל שאלת חצי אירוע אחת (מתוך שלוש)

ב. מחוון מושגי יסוד- כלי עזר למורה

כאמור מחוון המושגים נועד למורה. מטרתו למקד, בצורה בהירה, את הנדרש להגדרה בסיסית של מושגי היסוד בבחינת הבגרות, ולאפשר לכל אחד ואחת ממורי האזרחות- המלמדים על פי ספרי הלימוד השונים המאושרים להוראה – לדבר בשפה משותפת.

בשנה החולפת נמצא כי מורים השתמשו במחוון בדרכים מגוונות ולרבים מהם הוא היווה כלי מסייע לחידוד דרישות הבחינה. לאור זאת מומלץ להמשיך ולהשתמש בו. המחוון מתייחס לדרישות בחינת הבגרות בחלק של זיהוי המושגים והצגתם בלבד והוא נועד לקדם שקיפות ובהירות, ולוודא שכל רכיבי ההגדרה המחייבים מוכרים לכלל המורים. הובהר שבהגדרת המושגים ניתן להשתמש במילים נרדפות נוספות, בלשונו של התלמיד, ובלשון ספרי הלימוד השונים כך שיתאימו להגדרה וישקפו את הבנת המושג. בכל מקרה, אנו מבהירים שכל תשובה מלאה המופיעה בספרי הלימוד ומתייחסת לכל רכיבי המושג תתקבל בבחינת הבגרות.

לאחרונה נערך דיון בנושא המחוון בבג"ץ, אשר בסיומו ניתן צו על-תנאי לבקשת העותרים. לאור הערות שופטי בג"ץ במעמד הדיון, ולאור ההחלטה שניתנה בתום הדיון, מעמד המחוון והנוסח הסופי ייקבעו רק לאחר דיון נוסף בוועדת המקצוע.

אנו מבקשים להדגיש בהוראת האזרחות את חשיבותה של למידה מכוונת הבנה. ככלל תהליכי הוראה-למידה-הערכה באזרחות מתבססים על עקרונות **תכנית הלימודים ומטרותיה** (תשס"ב 2002 ועדכון תשע"א 2011). תכנית הלימודים קובעת את הכרת מושגי היסוד כאחת המטרות וזאת בתוך מטרות רבות אחרות, ביניהן: הבנה ויישום של מושגי היסוד בהקשרים שונים, הבנת מורכבותה של המערכת הפוליטית והחברתית בישראל, יכולת ניתוח מקורות ועיבוד מידע (זיהוי, מיון, השוואה, ניתוח, מציאת קשרים), יכולת הבחנה בין עובדות ודעות, נקיטת עמדות בנושאים שונים וניסוחן בתוך דיון, ועוד. בכל מקרה, הבנה ויכולת יישום של מושג אזרחי מתרחשת רק במפגש עם מציאות החיים, בתוך הקשר ועל ידי דוגמאות. הערכת הבחינה מתייחסת להבנה שמפגינים התלמידים בכתיבת תשובותיהם, וליכולותיהם לבטא מיומנויות נוספות בבחינה הבאות לידי ביטוי בשאלות המציגות אירוע אקטואלי או מאמר טיעוני שלא נלמד מראש, ובשאלות עמדה. לשם כך נדרשות מן התלמיד מיומנויות של הבנה, איתור מידע, הבחנה בין עובדות לדעות, ניתוח האירוע והצגתו בצורת תשובה במבנה אחר (זיהוי, הצגת מושג, ביסוס וקישור).

ג. משך הבחינה

לתשומת לבכם: אורך הבחינה באזרחות הוא **שעתיים וחצי**.

ד. מבנה הבחינה החיצונית 80% (השאלון זהה לתלמידים אינטרניים ואקסטרניים)

✓ המורה מחויבת/ת בהוראת אשכול אחד, לבחירתה/ לבחירתו או לבחירת הצוות המקצועי בבית הספר. עם זאת, מורים אשר יבחרו להעמיק ביותר מאשכול אחד- יגדילו את אפשרות הבחירה של תלמידיהם.

✓ אשכולות הבחירה יבואו לידי ביטוי בחלק שאלות הידע המורכבות בבחינה. כל תלמיד/ה יבחר/תבחר שאלה אחת מתוך חמשת השאלות.

✓ בפרק ד' תופענה שתי שאלות עמדה. במועדי חורף וקיץ תשע"ז וחורף תשע"ח אין חובה לענות על שאלת העמדה.

הפרקים בבחינה:

פרק ראשון: שאלות אירוע (על התלמיד לבחור אחת מתוך שתיים).

פרק שני: שאלות ידע פשוט (על התלמיד לבחור שלוש מתוך חמש שאלות).

שאלות ידע מורכב- חמשת אשכולות בחירה (על התלמיד לבחור שאלה אחת מתוך חמש שאלות).

פרק שלישי: קטע אנסין אחד (על התלמיד לבחור שתיים מתוך שלוש שאלות)

פרק רביעי: שאלות אירוע עם צד אחד ושאלות עמדה.

סה"כ על התלמיד להשיב על 9 שאלות מתוך 20 שאלות הבחינה, בהתאם להנחיות בכל פרק.

ניתן למצוא **דוגמא למבנה הבחינה** באתר מפמ"ר **ובנספח 1** של חוזר זה.

בנספח 2 לחוזר זה מצורף **מסמך ההמלצות וההנחיות לכתיבת תשובות מלאות בבחינה.**

ה. הנחיות למבחן מותאם 80% באזרחות

על התלמיד לענות על שלושה פרקים מתוך ארבעת הפרקים של הבחינה.

פרק א' ופרק ב' - חובה. לפי ההנחיות בשאלון הבגרות לכלל התלמידים.

לבחירת התלמיד פרק ג' או פרק ד'. שתי שאלות מפרק אחד בלבד לפי ההנחיות בשאלון הבגרות לכלל התלמידים בפרק שנבחר (לא ניתן לענות על שאלה אחת מפרק ג' ושאלה אחת מפרק ד').

כלומר: התלמיד עונה על שבע (7) שאלות, משלושה פרקים א' + ב' + ג' או ד'.

לכל שאלה 14 נקודות + 2 נקודות בונוס. חלוקת הניקוד: ניקוד שווה לכל השאלות.

14 נקודות לכל שאלה. $14 \times 7 = 98 + 2$ נקודות בונוס = 100.

חשוב לדעת:

אם תלמיד מוותר על הזכות למבחן מותאם חובה להוריד את המדבקה של "מבחן מותאם" ממחברתו של התלמיד, ולשלוח את המחברת כמחברת רגילה לכל דבר או להכניס את המחברת לחבילת מחברות רגילות.

לשאלון 20% לתלמידים אקסטרניים ולנבחני משנה- אין התאמת מותאם.

ו. מבחן מותאם לעולים חדשים (אינטרניים ואקסטרניים)

במבחן הבגרות שני חלקים.

חלק א': על התלמיד לענות על שתי שאלות מתוך שלוש שאלות (כמו שאר התלמידים)

אבל על התלמיד לענות רק על שני סעיפים בלבד מתוך שלושה סעיפים בכל שאלה.

הניקוד לכל שאלה הוא: 16 נקודות לכל סעיף 2×2 סעיפים = 32 נקודות לשאלה.

הניקוד לשאלות בחלק א' הוא: 32 נקודות 2×2 שאלות = 64 נקודות.

חלק ב' : על התלמיד לענות על שתי שאלות מתוך חמש שאלות.

הניקוד לכל שאלה הוא : 18 נקודות.

הניקוד לשאלות בחלק ב' הוא : 18 נקודות x 2 שאלות = 36 נקודות.

כלומר : התלמיד עונה סה"כ על ארבע שאלות

חלק א' : שתי שאלות , שני סעיפים (2*16) בכל שאלה $2*32 = 64$

חלק ב' : שתי שאלות , $2*18 = 36$

חלק א' 64 נקודות + חלק ב' 36 נקודות = 100

ז. הנחיות לביצוע לבחינות בעל-פה לתלמידים בעלי לקויות למידה

תלמידים בעלי לקויות למידה, שוועדות ההתאמה אישרו להם להיבחן בעל-פה, ייבחנו על ידי מורי האזרחות בבית הספר. שיבוץ המורים יעשה בפיקוח ובאחריות מנהלי בתי הספר.

המלצת הפיקוח היא שמורה המעוניין לשמש כבוחן בע"פ באזרחות יעמוד בשני תנאים :

א. המורה הגישה/ה לבחינות בגרות באזרחות לפחות 4 פעמים במרוצת 5 השנים האחרונות.

ב. המורה בעלת/ אישור השתלמות שנתית מהמפמ"ר- לפחות משנה"ל **התשע"ד**.

ע"פ הנחיות אגף הבחינות, הבחינות בעל-פה יתבצעו באותה שיטה על בסיס שאלון הבחינה בכתב,

ע"פ אותן שאלות שבשאלון ובהתאם לבחירה הנדרשת בשאלון החיצוני.

מומלץ שהמורה הבוחן יבחן בע"פ לא יותר מחמישה תלמידים בשאלון.

המורה הבוחן, אשר יבחן את התלמיד בבחינה בעל-פה לא יהיה המורה המלמד ואף הציון השנתי

(המסכם) לא יהיה ידוע לבוחן בעת ביצוע הבחינה.

הנבחן יענה בכתב (בראשי פרקים) את התשובות לשאלות עליהן הוא בחר לענות. (הנחיות אלה

אינן חלות על נבחן בעל לקות ראייה או לקות אחרת אשר אינו יכול לכתוב תשובות במחברת

נבחנים).

המורה הבוחן **יכתוב** במחברת הבחינה את התשובות שענה הנבחן בע"פ. בהערכתו המורה הבוחן

ישקלל את ציון הבחינה עפ"י התשובות שנכתבו ועל פי ההבהרות שנוספו בעת המבחן בע"פ.

המחברות יישמרו בבית הספר.

הציונים ידווחו על גבי **טופס** המיועד לנבחנים בעלי לקויות למידה.

לכל שאלה יש לכתוב בעמודה המתאימה את הציון באחוזים. למשל אם בחלק הראשון של

הבחינה התלמיד בחר את שאלה 2 והשיג בה 7 נקודות- יש למלא בטופס : שאלה 2- ציון 50%.

בתחתית הטופס אין למלא את הציון הסופי- ציון זה מחושב ע"י המרב"ד.
בתום ביצוע הבחינה על המורה הבוחן, להשלים את הפרטים האישיים בצדו השני של טופס
הציונים - לצורך ביצוע תשלום על שרותי הבחינה שניתנו על ידו.

ח. הרשמה למאגר מומחים לצורך בחינת תלמידים בעלי התאמות

על פי הנחיות אגף הבחינות, המורים הבוחנים בבית ספרם תלמידים בעלי התאמת היבחנות בעל
פה בבחינות הבגרות, נדרשים להירשם במאגר המומחים של מרכז הבדיקות של משרד החינוך
(המרב"ד). אנו מבקשים מכל המורים הבוחנים בע"פ ו/או המכינים למטלת ביצוע להיכנס [לאתר](#)
[המרב"ד : אתר המומחים](#) ולעדכן שם את פרטיכם האישיים עד סוף דצמבר.
מרכז התמיכה של המרב"ד עומד לרשותכם בטלפון 03-5300804 בין השעות 08:00 – 18:00 בימים
א-ה וכן ביום ששי בין השעות 08:00 – 13:00.
מורים שלא יעדכנו את פרטיהם עלולים שלא לקבל שכר על עבודתם.
במקרה של דחיה מנהלתית בדיקת אישור המורה תארך מספר ימים/ שבועות עד לאישור הנדרש.
עליכם להשלים הרשמה למאגר הבודקים
מורים שלא ירשמו לאתר המומחים עד ל-1/02/2017 לא נוכל להבטיח קבלת שכר מתאים לבדיקת
מטלות ביצוע במועד קיץ תשע"ז.

3. פיתוח מקצועי

א. רישיון הוראה

רישיון ההוראה הוא שמתיר לבעליו לעסוק במקצוע ההוראה במערכת החינוך בישראל. קיימים
מספר תנאים למתן רישיון הוראה באזרחות המפורטים בחוזר מנכ"ל סד/2 (א) [ובהודעות מפמ"ר](#).
במהלך שנת הלימודים תשע"ז יפתח למורים **קורס מתודיקה**. הקורס נועד למורים לאזרחות בעלי
תואר אקדמי מתאים, ובעלי תעודת הוראה לעל-יסודי במקצוע שאינו אזרחות. הצטרפות לקורס
מותנית בכתב היתר מטעם אגף בכיר לכוח אדם בהוראה. כל מי שיסיימו את הקורס בהצלחה
יוכלו להגיש בקשה לקבלת רישיון הוראה באזרחות. קבלת רישיון הוראה מותנית במשוב חיובי
לאחר תצפית שיעור.

לשאלות נוספות, ניתן לפנות לגב' אריאלה ברק בטלפון: 02-5604744 או במייל

arielaba@education.gov.il או לגב' איריס אלטרגוט באמצעות דוא"ל: Irisgot1@gmail.com.

ב. פיתוח מקצועי- השתלמויות

בשנת תשע"ז נקיים קורסים לפיתוח מקצועי ברחבי הארץ. הפיתוח המקצועי השנה יעסוק במגוון תחומים של פדגוגיה חדשנית, התמקצעות בהובלת מטלת ביצוע, וליווי מורים חדשים. כלל המורים חטיבת ביניים וחיטיבה עליונה מוזמנים להירשם [למגוון הקורסים לפיתוח מקצועי](#) לפרטים ושאלות ניתן לפנות לעינת שושן רפאלי: einat_1102@walla.com

נספח 1

מבנה מבחן הבגרות באזרחות

א. משך הבחינה: שעתיים וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח הערכה: בשאלון ארבעה פרקים.

פרק ראשון (14X1) 14 נקודות

פרק שני (9X3) + (13X1) 40 נקודות

פרק שלישי (12X2) 24 נקודות

פרק רביעי (11X2) 22 נקודות

סה"כ: 100 נקודות

על התלמיד לענות על סה"כ 9 שאלות מתוך 20 שאלות על פי המבנה הבא:

פרק ראשון (14 נקודות)

ענה על אחת מהשאלות 1-2

[אין שינוי במבנה, בבחירה ובצורת התשואל]

1. אירוע בעל שני צדדים (שני סעיפים)

2. אירוע בעל שני צדדים (שני סעיפים)

פרק שני (40 נקודות):

ענה בקצרה על שלוש מהשאלות 7-3 (כתוב לפחות 2-3 משפטים בכל תשובה)

בפרק זה עליך לענות על ארבע שאלות:

שלוש מהשאלות 7-3 (לכל שאלה 9 נקודות)

ואחת מהשאלות 8-12 (לשאלה – 13 נקודות).

3. שאלת ידע פשוטה.

4. שאלת ידע פשוטה.

5. שאלת ידע פשוטה.

6. שאלת ידע פשוטה.

7. שאלת ידע פשוטה.

ענה על אחת מהשאלות 8 – 12 (בהתאם לאחד האשכולות שלמדת)

אשכול א': אשכול העולם היהודי

8. שאלת ידע מורכבת מאשכול העם היהודי

אשכול ב': אשכול תקשורת ופוליטיקה בישראל

9. שאלת ידע מורכבת מאשכול תקשורת ופוליטיקה בישראל

אשכול ג': אשכול בחירות ומפלגות

10. שאלת ידע מורכבת מאשכול בחירות ומפלגות

אשכול ד': אשכול רשויות מקומיות

11. שאלת ידע מורכבת מאשכול רשויות מקומיות

אשכול ה': אשכול מעורבות אזרחית ופיקוח על רשויות השלטון

12. שאלת ידע מורכבת מאשכול מעורבות אזרחית ופיקוח על רשויות השלטון

פרק שלישי (24 נקודות)

קרא בעיון את הקטע שלפניך, וענה על שתיים מהשאלות 13 - 15 (לכל שאלה 12 נקודות)

שים לב: בחלק הראשון של כל שאלה (הצגת המושג) עליך לענות על פי מה שלמדת, ולא ע"פ הקטע בלבד.

13. שאלה על הטקסט

14. שאלה על הטקסט

15. שאלה על הטקסט

פרק רביעי (22 נקודות)

ענה על שתיים מהשאלות 16-20 (לכל שאלה -11 נקודות)

16. שאלת אירוע (צד אחד)

17. שאלת אירוע (צד אחד)

18. שאלת אירוע (צד אחד)

19. שאלת עמדה

20. שאלת עמדה

נספח 2

ההמלצות וההנחיות למענה על פי פרקי הבחינה וכתובת תשובות מלאות בבחינה

הערות כלליות:

1. בחינת הבגרות בכל שנה מתייחסת לאירועים אקטואליים שהתרחשו בשנה החולפת. מומלץ לעודד תלמידים לקרוא עיתונים וללמד את התלמידים לקשר את נושאי הלימוד לאירועים אקטואליים. **מומלץ שמורים יכנסו במהלך השנה עם מגוון כתבות מכלי תקשורת ואתרים שונים לכיתה וישתפו את התלמידים באירועים אקטואליים ובקשר שלהם למושגים הנלמדים בשיעורי אזרחות.**
2. באזרחות קיימים חמישה סוגי שאלונים (אינטרניים, אקסטרניים, עולים חדשים, בגרות לוחמים וחצב-ברק). על התלמידים להכיר את מבנה הבחינה כולל עמוד הפתיחה- סמל השאלון- כך שיוודאו שהם עונים על השאלון הנכון (במיוחד : אינטרניים/ אקסטרניים).
לתשומת לבכם לשאלון נבחני משנה ואקסטרניים שלפני הרפורמה הוספנו על גבי השאלון כותרת מודגשת:

אזרחות

לנבחני משנה ואקסטרניים חסרי מטלת ביצוע

3. הבחינה כוללת בחירה רבה. מומלץ לתלמידים לעבור על כל שאלות הבחינה לפני שמתחילים לבחור על אילו שאלות לענות. חשוב להדגיש- התלמיד/ה קובע/ת אילו שאלות יבדקו בבחינה : אם תלמיד/ה עונה על יותר שאלות מהנדרש בפרק מסוים, ייבדקו רק השאלות הראשונות אשר מופיעות במחברת הבחינה. כך למשל בחלק א' נבדקת רק השאלה הראשונה שמופיעה בבחינה. **התלמיד ימחק באיקס את השאלות המיותרות שאינו רוצה שיבדקו.**
הבחינה נבדקת על פי סדר כתיבת השאלות ע"י התלמיד.
אנו ממליצים להנחות את התלמידים לבדוק בסיום הבחינה שענו סה"כ על 9 שאלות.
4. בחירה בין שאלות האשכולות- בפרק 2 שאלות הידע המורכב הן 5 שאלות על פי אשכולות. מומלץ להכיר לתלמידים את שם האשכול שלמדו ואת מספר שאלת האשכול מראש. מומלץ לתלמידים להתמודד עם שאלות האשכול שאליהן התכוונו. עם זאת תלמיד/ה יכול/ה לענות על כל אחת משאלות האשכול- הבחירה היא של התלמיד בשעת המבחן. לתלמידים המתקשים בפרק זה, כדאי מאוד לסיים לענות על כל חלקי הבחינה האחרים, ולבסוף לשוב ולהתעמק בבחירת שאלת האשכול ובניסוח תשובה
5. חשוב להבהיר לתלמידים את מילות ההוראה הנהוגות במבחנים. מומלץ להרגיל את התלמידים **להדגיש** את מילות ההוראה בכל שאלה.
6. צורת התשאול:
צורת התשאול: ציין, הצג, הסבר (בסס קשר): אנו ממליצים להנחות את התלמיד לחפש את הביסוס בקטע, לסמן אותו במרקר, ורק אז להתחיל לענות על חלק ה"ציין". (תלמידים

רבים מתחילים לענות על שאלה וכשמגיעים לחלק הביסוס מגלים שאין ביסוס למושג שצינו, וממילא כל תשובתם שגויה.)

ציין – התלמיד/ה מזהה את המושג עליו נשאל בשמו - כפי שהוא מופיע במחווון מושגי היסוד. בשאלות האירוע [פרקים א', ד']: המושג הוא אחד מתוך קטגוריה: גישה, עיקרון/ערך, זכות, סוג זכויות, סוגי מדיניות, סוגי עבריינות, ביטוי, מאפיין, וכו'.

כאשר התלמיד מתבקש לציין עקרון- אין לציין את "עקרון זכויות האדם והאזרח".

תשובה של זכות מסוימת תתקבל רק אם התלמיד נדרש לציין "זכות".

לעיתים קיימות שתי תשובות נכונות לאותה השאלה. בתשובת התלמיד אין לציין שתי תשובות

נכונות. יש לבחור את התשובה הנכונה ביותר, להסבירה, לבסס ולקשר תשובה זו.

הצג – הגדרת המושג במילותיהם של התלמידים.

הסבר – הבהרת הקשר בין המושג לבין האירוע. תשובה מלאה לחלק זה תכלול = ביסוס+קישור.

ביסוס: התלמיד/ה מתייחס/ת למרכיבים באירוע הקשורים למושג אותו התבקש/ה לאתר בשאלה

ע"י כתיבתם במילותיו/מילותיה או על ידי ציטוט (כלומר, אין חובה לציטוט מדויק ואפשר

בהחלט להשיב במילים של התלמיד המסכמות את הביסוס בקטע). אם התלמיד מצטט- עליו

לצטט את מלוא המשפט ולא רק את המילה הראשונה עם 3 נקודות אחריה. כמו כן אין לתת

ציטוט של פסקה שלמה/ חצי עמוד. יש לאתר משפט או שניים שהם הרלוונטיים ביותר ואותם

לצטט.

קישור: (נימוק) התלמיד/ה צריכה/ה לקשר בין ההגדרה של המושג שהציג/ה ובין פריטי המידע

הכתובים בטקסט, שאליהם התייחס/ה ב"ביסוס". כלומר הקישור הוא בין רכיבי "ההצג" לבין

הציטוט מהקטע (ולא רק לשם המושג).

• תלמידים שלא ידעו להציג את המושג או לא זיהו את המשפט הרלבנטי בטקסט, לא יוכלו

לקשרו היטב. הקישור חייב לקשר בין הביסוס לאחד הרכיבים שנכתבו בהצגת המושג.

• במקרה של טעות בזיהוי ובהצגת המושג, התשובה אינה מזכה בניקוד כלל, גם אם קיים ביסוס

נכון מן הטקסט.

פירוט ההנחיות על פי פרקי המבחן:

א. פרק ראשון ופרק רביעי: שאלות אירוע

הנחיות כלליות

בפרק א' ובפרק ד' של הבחינה בשאלות האירוע, נבדקת המיומנויות: זיהוי המושג (ההוראה): ציין, ידיעת המושג (ההוראה: הצג) ויישום הידע (ההוראה: הסבר הכוללת ביסוס וקישור לאירוע).

בפרק זה- אם תלמיד/ה כתב/ה בשאלה שבחירה שתי תשובות אפשריות – תיבדק התשובה הראשונה שכתב התלמיד. יש להדגיש בפני התלמידים שאין לענות שתי תשובות על אותה השאלה גם אם קיימות שתי תשובות אפשריות נכונות.

ב. פרק שני: שאלות ידע פשוטות - חלק ראשון

הנחיות כלליות:

בפרק ב' של המבחן בשאלות ידע פשוטות, משתמשים בשתי צורות תשאול: הצג או הסבר. (מילת הוראה אחת).

הצג- התלמיד עונה בהרחבה (2-3 משפטים לפחות) על פריט הידע עליו נשאל: מצייין את הפריט בהדגשה (ההוראה: ציין) ומפרט את כל הידוע לו על פריט הידע מתוך חומר הלימוד. מומלץ להרחיב ולהוסיף דוגמאות המעידות על הבנת הנושא או המושג אליו מתייחסת השאלה. כלומר: בחלק זה של הבחינה הצגת המושג כוללת גם את ציון שמו של המושג לפני הגדרתו וגם את הידע לגבי המושג עליו נשאלו התלמידים.

הסבר – התלמיד מתבקש להתייחס למאפיינים של מושג או פריט ידע/ לקשר מסוים בין שני מושגים או ליחסי גומלין ביניהם, על פי הנדרש בשאלה. כדי לא להגביל לקשר בין שני מושגים (ולעתים השאלות הן גם לא כאלו), לעתים נדרשת בשאלה זו השוואה (שאלה בה מתבקשים להציג הבדלים / נקודות דמיון) יש ללמד את התלמידים לענות בהתאם למדדים (קריטריונים) של השוואה. במקרה כזה תשובה מלאה תכלול את הצגת הממד (הקריטריון) באופן ברור, ותציג כיצד הוא בא לידי ביטוי בשני הפריטים אשר ביניהם משווים.

*בפרק זה אם לא צוין בשאלה מספר הפריטים שאליהם היא מתייחסת יש לכתוב שני פריטים לפחות (למשל אם נכתב ביטויים/ מאפיינים/ להתייחס לשני ביטויים לפחות) אם התלמיד נדרש להצגה של מספר כלשהו של מאפיינים, יבדקו המאפיינים הראשונים שכתב. בכל זאת, לעתים לפי אופי התשובה מתייחסים מעריכי הבחינה גם לפריט אחד נוסף בתשובה. לכן, מומלץ להנחות את התלמידים להתייחס למס' הפריטים המבוקש + פריט נוסף משום שהשניים הטובים יבדקו (למשל – אם נדרשו שני מאפיינים או שני הבדלים, לכתוב שלושה- כלומר $n+1$).

שאלות ידע מורכבות - חלק שני - אשכולות

הנחיות כלליות:

בחלק השני של פרק ב בשאלות ידע מורכבות נבדקים; ידע, הבנה ואינטגרציה בין נושאים/מושגים שונים אלו שאלות אינטגרטיביות, והן מורכבות יותר לא רק בגלל מספר המטלות (שתי מטלות בתוך השאלה) אלא גם מבחינת המיומנויות והתכנים הנדרשים בהן.

השאלות מורכבות משני חלקים: הצג והסבר: השאלות מנוסחות כ"שאלות מדרגה", כלומר התשובה לחלק השני מתבססת על התשובה לחלק הראשון, ונדרשת אינטגרציה כלשהי בין שני נושאים מתכנית הלימודים.

המושג הראשון בשאלת הידע המורכב יהיה מושג/נושא מן האשכול והמושג השני יתייחס לכלל נושאי הליבה המחייבים בכלי העזר.

בתשובה לשאלת ידע מורכבת רצוי להנחות את התלמיד להציג את שני המושגים משני חלקי השאלה, ואז לקשר בין שני המושגים. כלומר יש לתרגל כתיבת תשובה ע"פ שלוש מטלות: בחלק הראשון של השאלה יש לענות על פי ההנחיה של שאלת ידע פשוטה (ההוראה: הצג). בחלק השני של השאלה ישנן שתי מטלות: אחת - הצגת מושג נוסף (לצורך הסבר הקשר בין המושגים), שניה - קישור בין שני המושגים המופיעים בשני חלקי השאלה (ההוראה: הסבר). כלומר, למרות שאין דרישה גלויה בשאלה להציג את המושג הנוסף, הגדרתו תאפשר בחלק השני של השאלה קישור מלא יותר בין המושגים. (ס"כ שלוש מטלות). לכן, רצוי להנחות את התלמיד להציג את שני המושגים משני חלקי השאלה, ואז לערוך את הקישור בין שני המושגים.

כלומר:

א. הסבר המושג הראשון,

ב. הסבר המושג השני,

ג. הקשר בין שני המושגים - מענה על המטלה הנדרשת בשאלה.

ג. פרק שלישי: שאלות ידע, הבנת הנקרא, וניתוח טקסט.

הנחיות כלליות:

1. בפרק שלישי התלמיד/ה מתבקש/ת לקרוא קטע לא מוכר, המבוסס על מאמר טיעוני (מאמר עמדה), ולענות על שאלות המתייחסות לקטע. המטרה בפרק זה היא הבנה של מושג או פריט מידע כלשהו מהחומר הנלמד, אותו יש להציג ולקשר למאמר, תוך הבנת העמדה של הכותב בקטע.

בשאלה שתי הוראות נפרדות – הוראת "הצג" והוראת "הסבר".

הצג – הגדרת המושג במילותיהם של התלמידים.

הסבר – הבהרת הקשר בין המושג ובין הקטע. כלומר: ביסוס מתוך הקטע וקישור בין הצגת המושג ובין החלקים הרלוונטיים בקטע.

יש להנחות את התלמידים להשיב על החלק הראשון של שתי השאלות על בסיס הידע שרכשו, ללא קשר לקטע ורק בשלב שני- לקרוא את **כל** הקטע ולאתר בתוכו לפחות "עוגן" אחד למושג שהתבקש. יש להדגיש לתלמידים שעליהם להקפיד על שיהיה קשר ברור בין הביסוס לבין הקישור להגדרת המושג אליו מתייחסים.

תשובה מלאה תכלול שלושה חלקים:

א. הצגת המושג הנדרש באופן מנותק מהטקסט.

ב. ביסוס – מתוך הקטע, "עוגן"/ ציטוט/ הסבר המשפט במילות התלמיד.

ג. קישור- חיבור בין הציטוט/ המשפט לבין אחד הרכיבים בהצגת המושג.

כיוון שהזיהוי ניתן בגוף השאלה [התלמיד מתבקש להציג מושג מסוים] הרי שבקטע יהיו פחות עוגנים **מפורשים למושג הנלמד**, והתלמיד יידרש להבנה טובה של הכתוב בקטע על מנת לקשר כראוי בינו לבין המושג. בטקסטים אלה, נמצאים פעמים רבות מספר "עוגנים" לכל מושג המופיע בשאלות. לפיכך, לתלמיד יש, בדרך כלל, מספר אפשרויות לבסס את המושג מתוך הטקסט. יש להנחות את התלמידים לקרוא את הטקסט באופן הוליסטי (כוללני) ולאתר בתוכו לפחות "עוגן" אחד מהותי (המתייחס למרכיב ברור) לכל מושג שהתבקש, להגדיר את המושג ואז לקשור בין ההגדרה שהציג ובין אחד העוגנים שבטקסט. כאמור: אין להעתיק קטע שלם/ פסקה שלמה אלא משפט אחד או שניים. אין להעתיק התחלה של משפט עם 3 נקודות...

2. לעתים אחת מן השאלות בחלק זה יכולה להתייחס לטענת (עמדת) הכותב/ת (להציגה או להציג את העמדה המנוגדת לה). יש להפנות את תשומת ליבם של התלמידים לדייק בכתיבת תשובה. **התלמידים נדרשים להבין מהי עמדת הכותב/ת ולהתייחס אליה**. תלמידים רבים מציגים את המושג ועוברים מיד למציאת העוגנים וההסברים בטקסט. חשוב להדגיש שתשובה מלאה תכלול התייחסות מפורשת לעמדת הכותב/ת: הכותב/ת תומכת/מתנגדת.... מציג עמדה בעד/ נגד..... לאחר מכן על התלמיד/ה לכתוב את הנימוק לעמדת הכותב בצורת **ביסוס וקישור**. בפרק זה אם תלמיד/ה כתב/ה בשאלה מסוימת שתי תשובות אפשריות – תיבדק התשובה הראשונה.

ד. **פרק רביעי: שאלות עמדה**

הנחיות כלליות:

בשאלה זו- נדרש התלמיד ללמוד את מיומנות בניית הטיעון:

טיעון = טענה + נימוקים (+ מסקנה).

על התלמיד לענות על שאלת עמדה בשני חלקים:

טענה: הטענה חייבת להתבסס על הסוגיה השנויה במחלוקת שמופיעה בשאלה, על התלמידים להציג עמדה התומכת בטענה או מתנגדת לה. העמדה אינה חייבת להיות עמדה אישית אותנטית אך עליה להיכתב בגוף ראשון. חשוב להדגיש שמדובר בעמדה ולא בהתלבטות. "אני בעד + הטענה המוצגת בקטע" או "אני נגד + הטענה המוצגת בקטע". אין לענות רק "אני בעד" או "אני נגד".
נימוקים: נימוקים שבאמצעותם התלמידים מבססים את הטענה (עמדה).
נדרש לכתוב שני נימוקים **נפרדים ושונים**, כל נימוק מציג מושג אחר באזרחות, ומקשר בין המושג ובין הטענה. יש לתת נימוק המבוסס על נושא או מושג שנלמד בשיעורי אזרחות.

שלבים בבניית תשובה – המלצות כיצד להנחות את התלמידים:

שלב מקדים:

1. זיהוי הנושא המרכזי בו עוסקת השאלה והבנת הסוגיה השנויה במחלוקת
2. הצפת פריטי מידע ומושגים שונים, מתוך החומר שנלמד בשיעורי האזרחות, הקשורים לנושא השאלה ורלוונטיים לסוגיה שבמחלוקת; עליהם יוכל התלמיד לבסס את נימוקיו לטענה שיטען.
3. מיון פריטי המידע והמושגים – ע"פ סוגי הטענות האפשריים [תמיכה / בעד – שלילה / נגד] כדאי לצפות בסרטון: "כיצד לענות על שאלת עמדה באזרחות"

<https://www.youtube.com/watch?v=WQOL38UeYJU>

שלב כתיבת התשובה:

- א. נקיטת עמדה ביחס לסוגיה השנויה במחלוקת והצגתה כטענה:
לדעתי צריך... / אני בעד / אני תומך / אני מתנגד / אני שולל / אני סבור שלא צריך..... +
הסוגיה שבמחלוקת.
- ב. כתיבת שני נימוקים שונים, כשכל אחד מהם נשען על פריט מידע אחד לפחות, שמתייחס בבירור לידע אותו רכש התלמיד במסגרת לימודי האזרחות.
- ג. התלמיד יציג את המושג ולאחר מכן יציג את הקשר בין המושג לסוגיה שבמחלוקת.

הנמקה : - ההנמקה צריכה להתייחס ישירות לסוגיה שבמחלוקת, ולתמוך בעמדת הכותב אותה הציג בשלב הטענה.

ההנמקה יכולה להתבסס על הסבר רעיוני-עקרוני ו/או על דוגמאות קונקרטיות, ובלבד שייעשה שימוש נכון בשפת האזרחות.

בכל אחד מהנימוקים (ההסברים) בתשובה צריך התלמיד לקשר בין עמדתו, לבין מושג שלמד, ובאמצעותו הוא מבקש להוכיח את טענתו.

שני ההסברים שנותן התלמיד צריכים להיות שונים זה מזה.

ד. ניתן להציג לשאלת העמדה תשובה אמביוולנטיות (דו-ערכית) הכוונה איננה שניתן להציג טיעון אחד תומך (בעד) וטיעון אחד מתנגד (נגד), אלא שניתן לקשר את אותו המושג לטיעון חזק תומך (בעד) ולטיעון חזק מתנגד (נגד) תוך המחשת האמביוולנטיות של בעלת העמדה.